

Αρχές Σχεδιασμού δικτύου πλατειών στις πόλεις

Διάλεξη στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης – Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα – 4/12/2013

Περίληψη

Ήδη από τη μελέτη του προϊστορικού οικισμού καθώς και όλων των φάσεων της ιστορίας των πόλεων αναδεικνύεται η ιδιαίτερη σημασία που παίζουν για τον χώρο και για τον πληθυσμό οι πλατείες ως τα κατεχορήν κέντρα/πυρήνες πόλεων και υποσυνόλων τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η αρχαία ελληνική αγορά, το ρωμαϊκό φόρουμ, η μεσαιωνική θεοκρατική πλατεία με τον καθεδρικό ναό, οι αναγεννησιακές πλατείες των Δημαρχείων, οι εμβληματικές, αξονικές και γεωμετρικές πλατείες των ποικίλων εποχών του απολυταρχισμού, αλλά και οι μεταγενέστερες με τις δεσπόζουσες οικονομικές εξουσίες, όπως οι τράπεζες, τα χρηματιστήρια και οι πολυεθνικές. Μια εμβάθυνση στις πλατείες μέχρι την εποχή του (τέλη 19^{ου} αιώνα) επιχειρεί ο βιεννέζος πολεοδόμος Camillo Sitte με το βιβλίο του, που ενώ έχει έναν γενικότερο τίτλο περί πολεοδομίας, επικεντρώνεται στις πλατείες. Έπονται και άλλοι ερευνητές, οι οποίοι όμως έχουν θεωρητικοποιήσει κυρίως συνθετικά θέματα των πλατειών.

Οι εξελίξεις στον 20^ο αιώνα και ιδιαίτερα η κυριαρχία του αυτοκινήτου προκάλεσαν ως γνωστόν γιγαντισμό των πόλεων εντείνοντας την διάχυση πληθυσμών, αλλά και βασικών λειτουργιών του κέντρου, όπως το εμπόριο, τα γραφεία κλπ., που ενίσχυαν τις πλατείες. Αποτέλεσμα, οι καθαυτό αστικές πλατείες να χάσουν την «πελατεία» τους και να κλονίζεται ο κυρίαρχος ρόλος τους. Όμως τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα οι ενεργειακές κρίσεις και η αύξηση της περιβαλλοντικής ευαισθησίας, με την συναφή εμφάνιση των θεωριών περί αειφορίας και περί συνεκτικής πόλης (compact city) επανέφεραν στις κεντρικές περιοχές των πόλεων πληθυσμό και δραστηριότητες. Σ' αυτά προστίθεται και η αύξηση της επισκεψιμότητας των κέντρων για πολιτιστικούς, ψυχαγωγικούς κ.α. λόγους, όχι μόνο από μονίμους κατοίκους αλλά και από τουρίστες. Έτσι αναλαμβάνονται αναπλάσεις με σκοπό να υποβοηθήσουν την αναγέννηση των κέντρων, συμπεριλαμβανομένης και της αναζωογόνησης των δημόσιων χώρων, άρα και των πλατειών.

Όμως η ελληνική πόλη, πέρα από τις παραπάνω παγκόσμιας ακτινοβολίας επιρροές, βιώνει τις δύο τελευταίες εικοσαετίες κάποιες πρωτόγνωρες δυσμενείς καταστάσεις και ιδιαίτερα: (α) ένα γιγάντιο μεταναστευτικό ρεύμα προς αυτήν από πλήθος άλλες χώρες, και (β) ιδιαίτερα την τελευταία τετραετία μία δυσεπίλυτη οικονομική κρίση αλλά και κρίση αξιών και γενικότερη. Και οι δύο συγκυρίες αυξάνουν ανεργία, κοινωνικό αποκλεισμό, βίαιες συμπεριφορές, παραβατικότητα, αλλά και εξαθλίωση, εγκατάλειψη και ερήμωση και όλα αυτά έχουν έναν από τους κυριότερους χώρους έκφρασής τους τη πλατεία.

Παρά το οι οδυνηρές αυτές επιπτώσεις πάνω στις πλατείες δεν μπορούν να αντιμετωπισθούν από τον πολεοδόμο και μόνο, τούτος από την πλευρά του πρέπει να είναι προετοιμασμένος, ώστε την κατάλληλη στιγμή να συμβάλει στο συλλογικό έργο της ανάκαμψης.

Οι στόχοι που μπορεί να θέσει ο μελετητής μιας πόλης άρα και των πλατειών της πρέπει να στρέφονται προς τρεις κατευθύνσεις:

1. Ανάπλαση υφιστάμενων πλατειών
2. Δημιουργία νέων πλατειών
3. Λοιπά μέτρα και παρεμβάσεις – προς συγγενή με τις πλατείες στοιχεία- με σκοπό την έστω κατ' άλλο τρόπο, από τους δύο πρώτους, μείωση του ελλείμματος

Στο έργο του αυτό ο μελετητής χρειάζεται να «πιαστεί» από κάποιες οδηγίες, προδιαγραφές, κατευθύνσεις. Αυτές αναφέρονται σε τρεις ομάδες βημάτων της εργασίας του, που είναι:

1. Τα βήματα της ανάλυσης και της αξιολόγησης
2. Ο καταρτισμός του προγράμματος και ο σχεδιασμός, με τον οποίο συνδέονται οι επιλογές και εισηγήσεις των τεχνοκρατών καθώς και οι πολιτικές αποφάσεις
3. Η μεθόδευση που θα ακολουθήσει η υλοποίηση.

Στα πλαίσια των προδιαγραφών, θα πρέπει να δοθούν στον μελετητή και κάποια πρότυπα-σταθερότυπα, που θα του χρησιμεύσουν ως παράμετροι-εργαλεία προσέγγισης των ζητούμενων, αλλά και ως επιχειρήματα για την προώθηση των θέσεών του απέναντι σε πολιτικές ηγεσίες, πληθυσμό και άλλους.

Ως βασική υπόθεση εργασίας στις ποσοτικές εκτιμήσεις τίθεται, ότι οι μεγαλύτερες πληθυσμιακές και κτηριακές πυκνότητες απαιτούν πιο εκτεταμένες (αθροιστικά) επιφάνειες πλατειών. Εξάλλου οι πλατείες αποτελώντας μέρος των ελεύθερων χώρων και του κοινωνικού εξοπλισμού επηρεάζονται ως προς την ποσοτική και την ποσοστιαία συμμετοχή τους πρωταρχικά από τα πληθυσμιακά μεγέθη (όπως επηρεάζονται και οι άλλες κοινωνικές λειτουργίες στήριξης του πληθυσμού πχ. τα σχολεία).

Ως προς την εφαρμογή των σχεδιασμένων αυτή μπορεί να υλοποιηθεί: (α) με κανονιστικά μέτρα και σχετικές ρυθμίσεις και (β) με πολεοδομικές παρεμβάσεις. Τα πρώτα χρειάζονται θεσμικές κατοχυρώσεις, δεν απαιτούν γενικά πόρους, αλλά είναι μακροχρόνιας αποτελεσματικότητας. Αντίθετα, οι πολεοδομικές παρεμβάσεις μπορεί να δώσουν και άμεσα αποτελέσματα, όμως προϋποθέτουν διάθεση πόρων. Τούτοι δεν είναι απαραίτητο να προέρχονται μόνο από τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, αλλά και από τον ιδιωτικό επιχειρηματικό τομέα, καθώς και από του ιδιοκτήτες των συνδεομένων με τις πλατείες ακινήτων, αν όχι όλων των δημοτών.

Ακόμα ο μελετητής πρέπει να έχει υπόψη του, ότι οι πλατείες επιδέχονται διαχρονικές «μεταμορφώσεις», οι οποίες συνδέονται, είτε με εναλλασσόμενες χρήσεις, είτε με κοινωνικοοικονομικές, εικαστικές, πολιτιστικές και λοιπές αλλαγές. Τούτες μπορεί να είναι περιοδικές, εποχικές, έκτακτες αλλά και «μόνιμες», ώσπου να αντικατασταθούν. Μάλιστα, σε άλλες χώρες ακούονται απόψεις, ότι οι πλατείες απαιτούν ριζικές αναμορφώσεις κάθε περίπου πέντε χρόνια.

Ας τονιστεί τέλος, ότι το τόσο ελκυστικό και σημαντικό θέμα των πλατειών είναι ιδιαίτερα ευρύ και ανοικτό για ενδιαφερόμενους ερευνητές, διδάσκοντες, μελετητές κ.α. Εξάλλου «σηκώνει» νέες θεωρήσεις, τόσο με πιο σύγχρονες απόψεις (πχ. περιβαλλοντικές, νέων τεχνολογιών κλπ), όσο και με επαναθεώρηση προσεγγίσεων πιο «κλασικών», όπως οι συσχετιζόμενες με την τις κοινωνικοοικονομικές, πολιτιστικές, τουριστικές και λοιπές πτυχές της πλατείας στα πλαίσια της διαζώσης ανθρώπινης επικοινωνίας.